

Matematyka
Zastosowania geometryczne całek

Aleksander Denisiuk

denisjuk@euh-e.edu.pl

Elbląska Uczelnia Humanistyczno-Ekonomiczna

ul. Lotnicza 2

82-300 Elbląg

Zastosowania geometryczne całek

Najnowsza wersja tego dokumentu dostępna jest pod adresem

<http://denisjuk.euh-e.edu.pl/>

Równania parametryczne krzywej

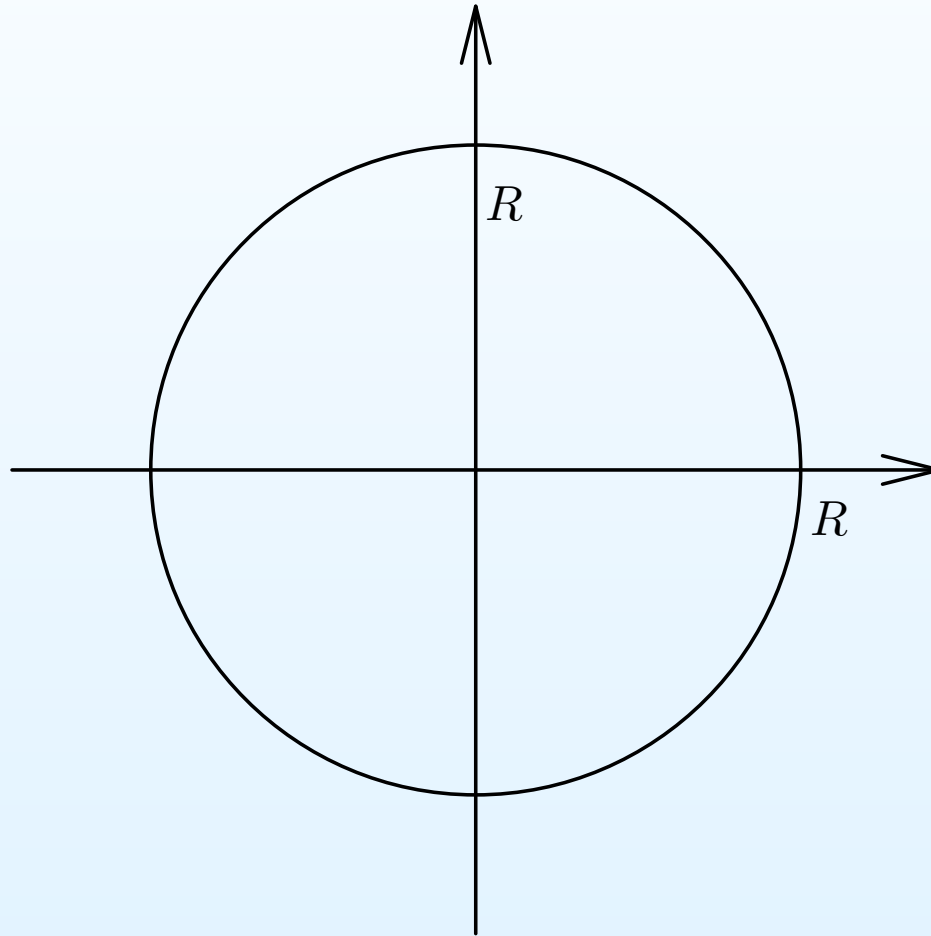
Definicja 1. Niech dane będą dwie ciągłe w przedziale $[t_0, t_1]$ funkcje,

$$x = f(t) \text{ oraz } y = g(t). \quad (1)$$

Mówimy wówczas, że funkcje te określają *krzywą parametryczną* na płaszczyźnie $\mathbb{R}^2$. Zmienna t nazywa się *parametrem*. O krzywej tej mówimy, że równania 1 są *równaniami parametrycznymi* tej krzywej.

Przykłady krzywych parametrycznych: okrąg

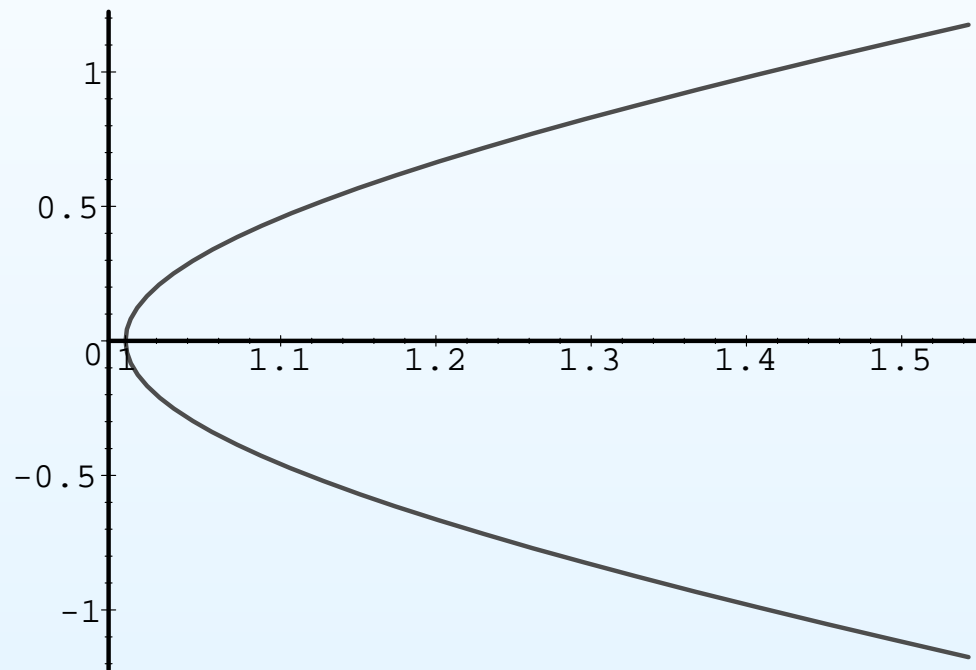
Przykład 2. $x = R \cos t$, $y = R \sin t$, $t \in [0, 2\pi]$ określa okrąg $x^2 + y^2 = R^2$ o promieniu R i środku w punkcie $(0, 0)$:

Przykłady krzywych parametrycznych: hyperbola

Przykład 3.

$x = R \cosh t, y = R \sinh t, t \in [-1, 1]$ określa łuk hyperboli
 $x^2 - y^2 = R^2$:

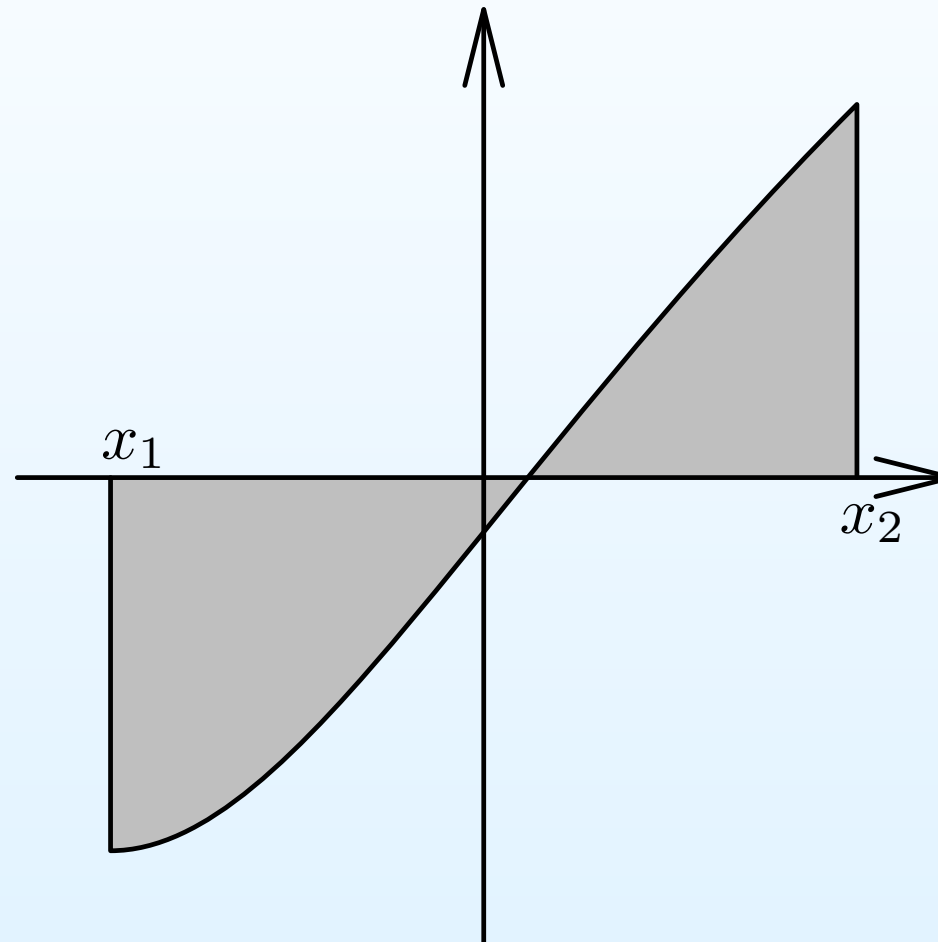
Pole obszaru, ograniczonego krzywą parametryczną

Twierdzenie 4. Niech krzywa będzie określona równaniami parametrycznymi $x = g(t)$, $y = h(t)$, $t \in [t_0, t_1]$, a przy tym funkcja $g(t)$ jest rosnąca i ma w tym przedziale pochodną ciągłą, to pole obszaru, ograniczonego łukiem danej krzywej, odcinkiem osi Ox oraz dwoma prostymi $x = x_1$, $x = x_2$, gdzie $x_1 = g(t_0)$, $x_2 = g(t_1)$ (rysunek 1), wyraża się wzorem

$$P = \int_{x_1}^{x_2} |y| dx = \int_{t_0}^{t_1} |h(t)| g'(t) dt.$$

Obszar, ograniczony krzywą parametryczną

Rysunek 1:

Pole obszaru, ograniczonego krzywą parametryczną

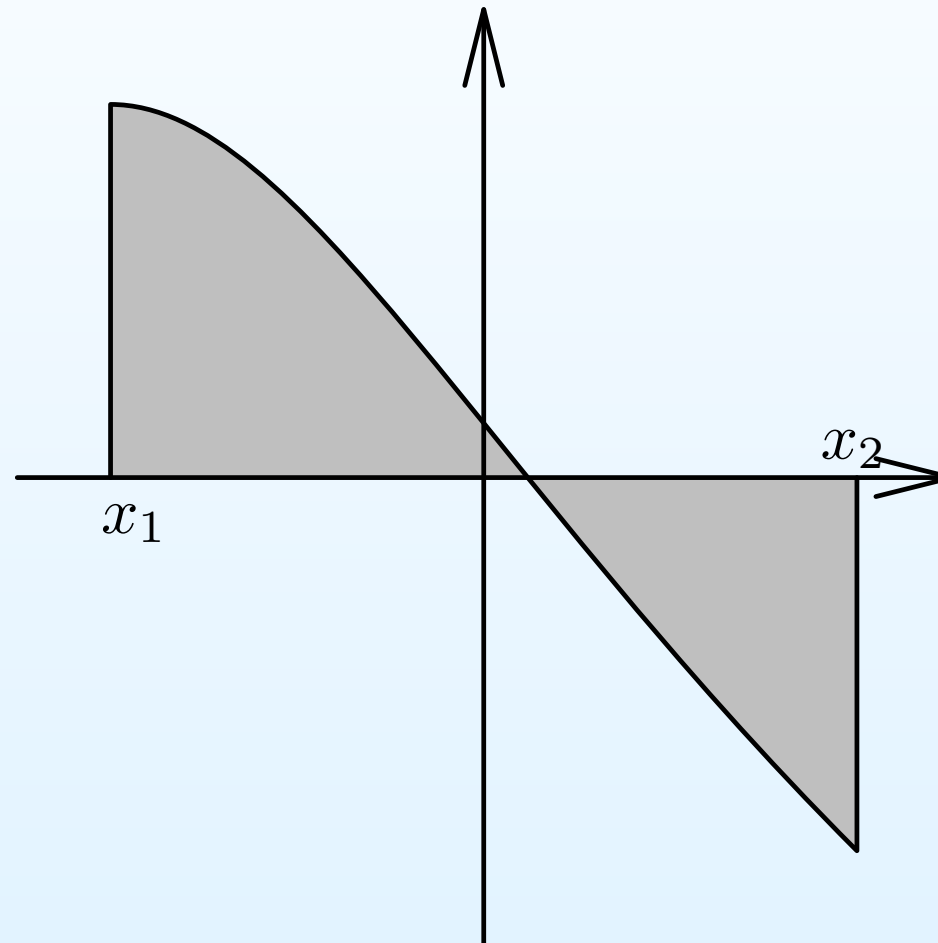
Twierdzenie 5. *Jeżeli dana krzywa jest określona równaniami parametrycznymi w postaci $x = g(t)$, $y = h(t)$, $t \in [t_0, t_1]$, a przy tym funkcja $g(t)$ jest malejąca i ma w tym przedziale pochodną ciągłą, to pole obszaru, ograniczonego łukiem danej krzywej, odcinkiem osi Ox oraz dwoma prostymi $x = x_1$, $x = x_2$, gdzie $x_1 = g(t_1)$, $x_2 = g(t_0)$ (rysunek referencyjny), wyraża się wzorem*

$$P = \int_{x_1}^{x_2} |y| dx = - \int_{t_1}^{t_0} |h(t)| g'(t) dt.$$

Obszar, ograniczony krzywą parametryczną — II

Rysunek 2:

Przykład

Przykład 6. Znaleźć pole figury, zawartej między krzywymi $y = x^\alpha$ i $x = y^\alpha$, rysunek 3.

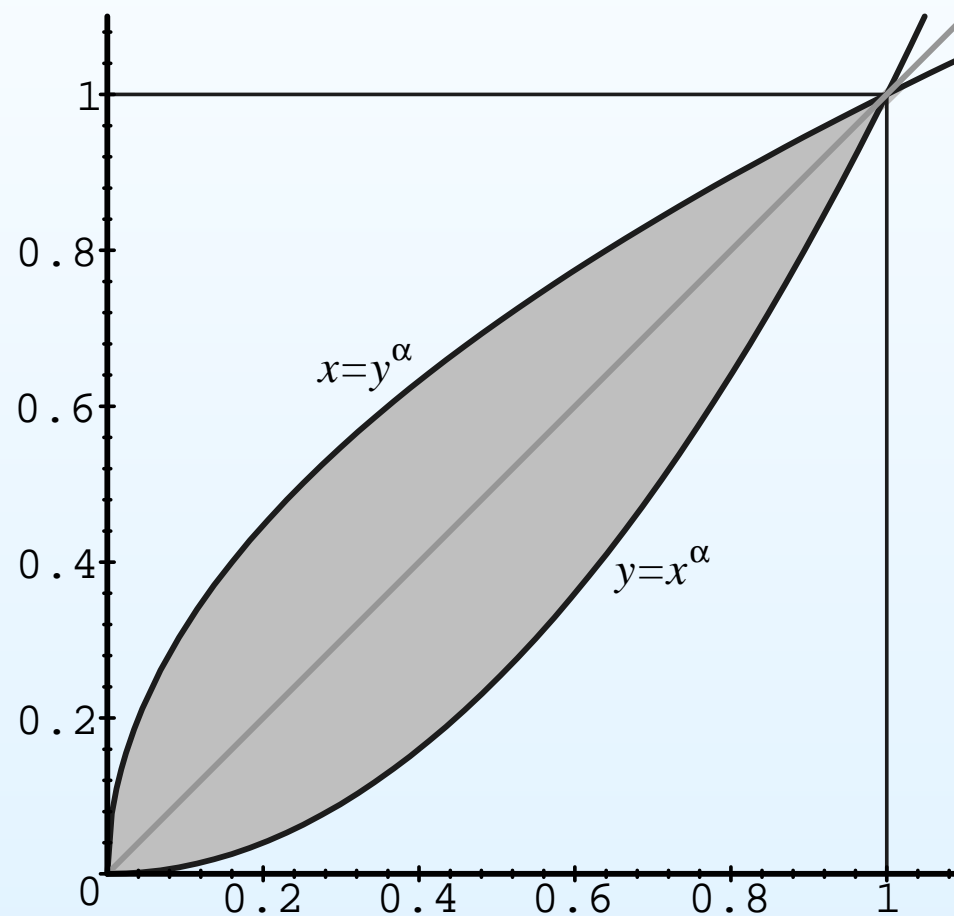
Dowód.

$$P = 1 - 2 \int_0^1 x^\alpha dx = 1 - 2 \left[\frac{x^{\alpha+1}}{\alpha+1} \right]_0^1 = \frac{\alpha-1}{\alpha+1}.$$

□

Figura, zawarta między $y = x^\alpha$ i $x = y^\alpha$

Rysunek 3:

Przykład II

Przykład 7. Znaleźć pole elipsy o półosiach a i b (rysunek 4):

$$\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} = 1.$$

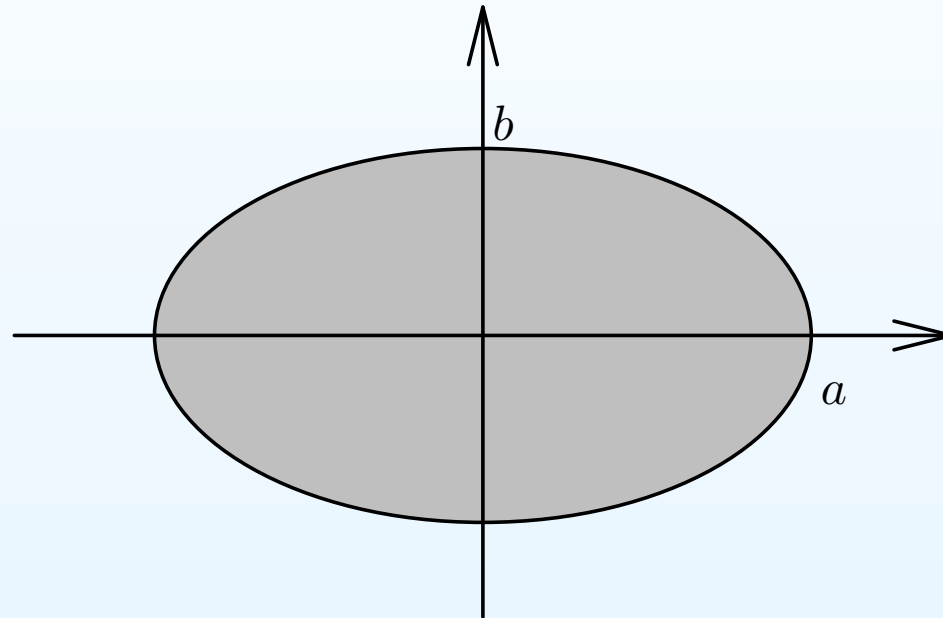
Dowód. Równanie parametryczne elipsy to $x = a \cos t$, $y = b \sin t$,
 $t \in [-\pi, \pi]$. Więc

$$P = 4 \int_0^{\pi/2} a \cos t \cdot b \sin t \, dt = 4ab \int_0^{\pi/2} \frac{1 + \cos 2t}{2} \, dt = \pi ab + ab \sin 2t \Big|_0^{\pi/2} = \pi ab$$

□

Elipsa o półosiach a i b

Rysunek 4:

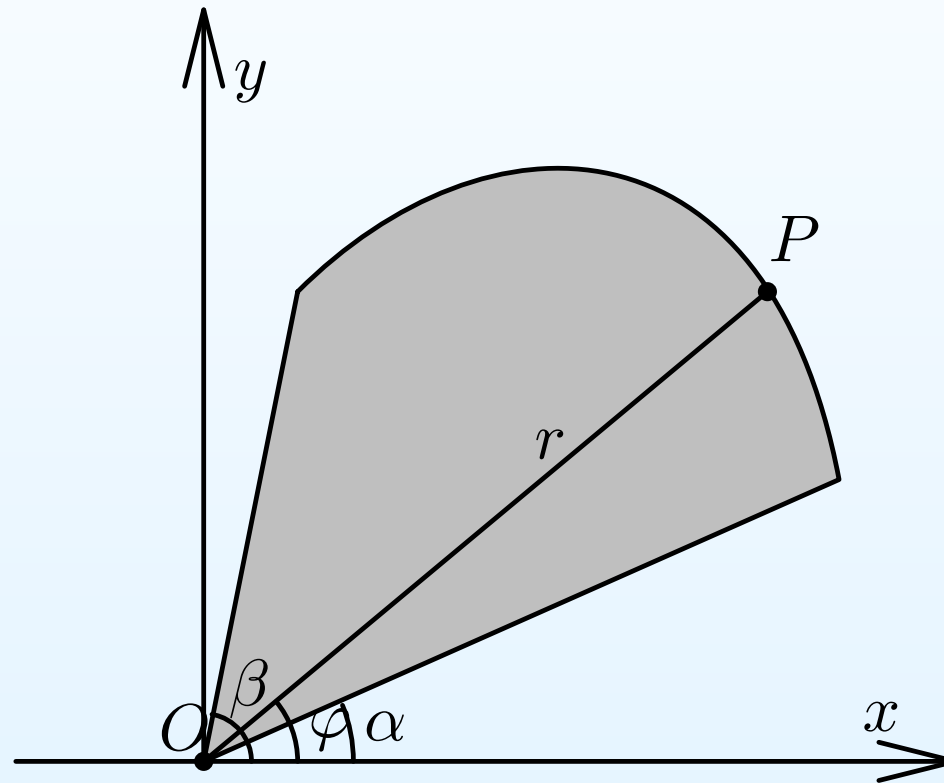
Współrzędne biegunowe

Definicja 8. *Współrzędne biegunowe* punktu $P(x, y)$ płaszczyzny zdefiniowane są jako para (r, φ) , gdzie r jest odległością punktu P od początku układu $O(0, 0)$, a φ jest kątem (zorientowanym), jaki tworzy półprosta OP z osią Ox , rysunek 5.

- Oś Ox nazywa się *osią biegunową*.
- Spełnione są równości: $r = \sqrt{x^2 + y^2}$, $x = r \cos \varphi$, $y = r \sin \varphi$.
- Równanie $r = f(\varphi)$, gdzie $f(\varphi)$ jest ciągłą i nieujemną funkcją w przedziale $[\alpha, \beta]$, nazywa się *równaniem we współrzędnych biegunowych*, rysunek 5.

Współrzędne biegunowe

Rysunek 5:

Pole figury we współrzędnych biegunowych

Twierdzenie 9. *Jeżeli krzywa dana jest we współrzędnych biegunowych $r = f(\varphi)$, gdzie $f(\varphi)$ jest funkcją nieujemną ciągłą w przedziale $[\alpha, \beta]$, to pole obszaru, ograniczonego łukiem krzywej oraz promieniami o amplitudach α i β (rysunek 5), wyraża się wzorem*

$$P = \frac{1}{2} \int_{\alpha}^{\beta} r^2 d\varphi = \frac{1}{2} \int_{\alpha}^{\beta} f^2(\varphi) d\varphi.$$

Przykład

Przykład 10. Obliczyć pole, ograniczone rozetą trójkątną $r = \cos 3\varphi$, rysunek 6.

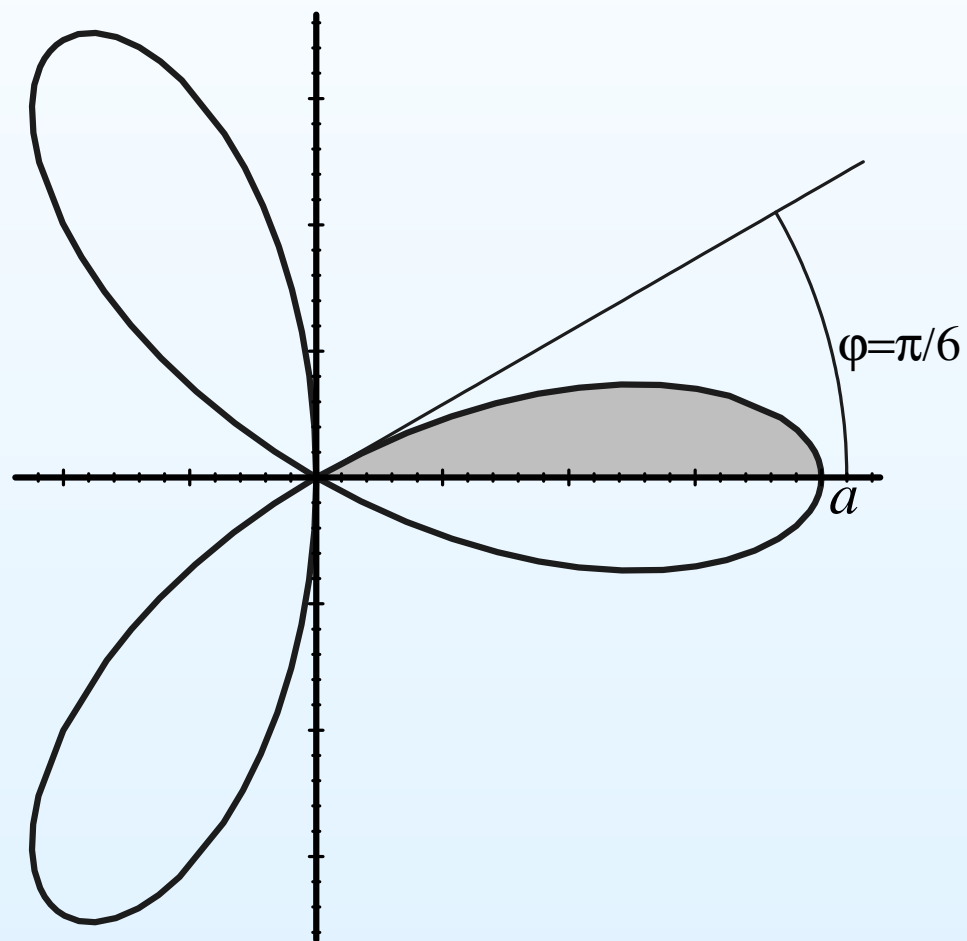
Dowód.

$$\begin{aligned} P &= 6 \frac{a^2}{2} \int_0^{\pi/6} \cos^2 3\varphi \, d\varphi = 3a^2 \int_0^{\pi/6} \frac{1 + \cos 6\varphi}{2} \, d\varphi = \\ &= 3a^2 \left[\frac{\varphi}{2} + \frac{\sin 6\varphi}{12} \right]_0^{\pi/6} = \frac{\pi a^2}{4}. \end{aligned}$$

□

Rozeta trójkątna

Rysunek 6:

Obliczanie długości łuku

Twierdzenie 11. *Jeżeli krzywa wyznaczona jest równaniem postaci $y = f(x)$, gdzie $f(x)$ ma w przedziale $[a, b]$ pochodną ciągłą, to długość łuku w tym przedziale wyraża się wzorem*

$$L = \int_a^b \sqrt{1 + \left(\frac{dy}{dx}\right)^2} dx.$$

Twierdzenie 12. *Jeżeli krzywa wyznaczona jest równaniem parametrycznym $x = g(t)$, $y = h(t)$, gdzie funkcje $g(t)$ i $h(t)$ mają w przedziale $[t_1, t_2]$ pochodne ciągłe oraz łuk krzywej nie ma części wielokrotnych, to długość łuku w tym przedziale wyraża się wzorem*

$$L = \int_{t_1}^{t_2} \sqrt{\left(\frac{dx}{dt}\right)^2 + \left(\frac{dy}{dt}\right)^2} dt.$$

Długość łuku we współrzędnych biegunowych

Twierdzenie 13. *Jeżeli krzywa wyznaczona jest równaniem we współrzędnych biegunowych $r = f(\varphi)$, gdzie funkcja $f(\varphi)$ ma w przedziale $[\alpha, \beta]$ pochodną ciągłą oraz łuk krzywej nie ma części wielokrotnych, to długość łuku w tym przedziale wyraża się wzorem*

$$L = \int_{\alpha}^{\beta} \sqrt{r^2 + \left(\frac{dr}{d\varphi}\right)^2} d\varphi.$$

Długość łuku paraboli

Przykład 14. Obliczyć długość łuku paraboli $y = x^2$ w przedziale $[-1, 1]$.

Rozwiązanie.

$$\begin{aligned} L &= \int_{-1}^1 \sqrt{1 + 4x^2} dx = \\ &= \left[\frac{1}{2} x \sqrt{1 + 4x^2} + \frac{1}{4} \ln(2x + \sqrt{1 + 4x^2}) \right]_{-1}^1 = \\ &= \sqrt{5} + \frac{1}{4} \ln \left(\frac{\sqrt{5} + 2}{\sqrt{5} - 2} \right) \end{aligned}$$

□

Obwód asteroidy

Przykład 15. Obliczyć obwód asteroidy $x = a \cos^3 t$, $y = a \sin^3 t$, $t \in [0, 2\pi]$, gdzie $a > 0$, rysunek 7.

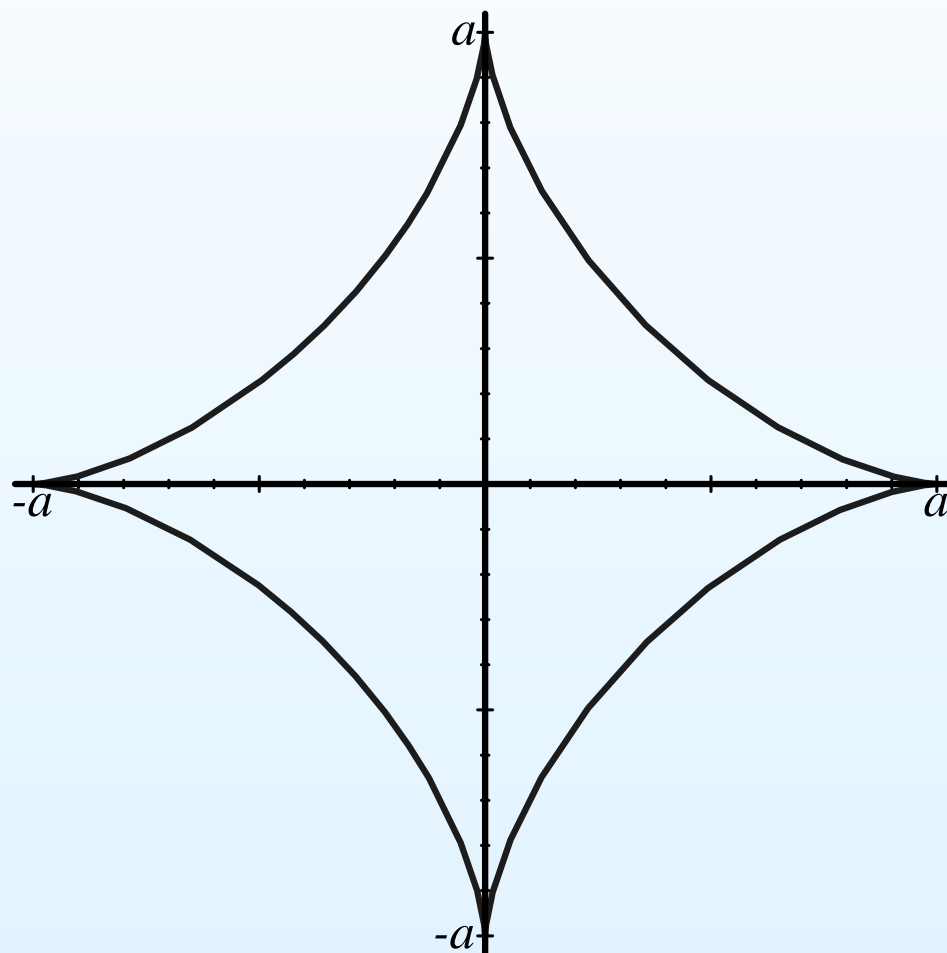
Rozwiązanie.

$$\begin{aligned} L &= 4 \int_0^{\pi/2} \sqrt{(-3a \cos^2 t \sin t)^2 + (3a \sin^2 t \cos t)^2} dt = \\ &= 12a \int_0^{\pi/2} \sqrt{\sin^2 t \cos^2 t (\cos^2 t + \sin^2 t)} dt = \\ &= 6a \int_0^{\pi/2} \sin 2t dt = -3a \cos 2t \Big|_0^{\frac{\pi}{2}} = 6a. \end{aligned}$$

Asteroida

Rysunek 7:

Obwód elipsy

Przykład 16. Obliczyć obwód elipsy $x = a \cos t$, $y = b \sin t$, gdzie $a > b > 0$, $t \in [0, 2\pi]$, rysunek 4.

Dowód.

$$L = 4 \int_0^{\pi/2} \sqrt{a^2 \sin^2 t + b^2 \cos^2 t} dt = 4a \int_0^{\pi/2} \sqrt{1 - \varepsilon^2 \cos^2 t} dt,$$

gdzie $\varepsilon = \sqrt{a^2 - b^2}/a$ nazywa się *mimośrodem* elipsy, zaś całka $\int \sqrt{1 - \varepsilon^2 \cos^2 t} dt$ nie wyraża się przez funkcje elementarne i nazywa się *całką eliptyczną*. □

Objętość pole powierzchni bryły obrotowej

Twierdzenie 17. Niech dany będzie łuk AB (rysunek 8) krzywej o równaniu $y = f(x)$, gdzie $f(x)$ jest funkcją ciągłą i niemalejącą w przedziale $[a, b]$. Wówczas objętość bryły obrotowej, bryła obrotowa ograniczonej powierzchnią, która powstaje, gdy łuk wraz z rzędnymi w końcach łuku obraca się dookoła osi Ox , obliczmy według wzoru

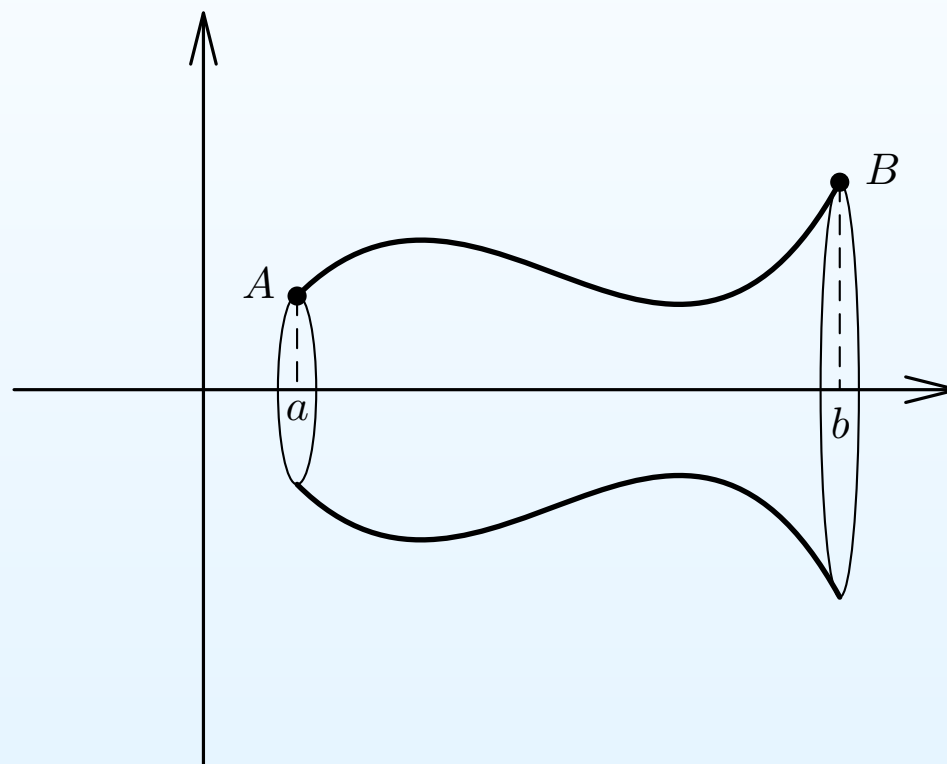
$$V = \pi \int_a^b y^2 dx.$$

Pole powierzchni obrotowej powierzchnia obrotowa powstałej przez obrót łuku AB dookoła osi Ox , przy założeniu, że $f(x)$ ma pochodną ciągłą, obliczamy według wzoru

$$S = 2\pi \int_a^b y \sqrt{1 + \left(\frac{dy}{dx}\right)^2} dx.$$

Bryła obrotowa

Rysunek 8:

Bryła obrotowa, równanie parametryczne

Twierdzenie 18. *Jeżeli równanie łuku dane jest w postaci parametrycznej $x = g(t)$, $y=h(t)$, $t \in [t_1, t_2]$, przy czym obie funkcje mają w tym przedziale ciągłe pochodne, funkcja $g(t)$ jest w tym przedziale stale monotoniczna, a funkcja $g(x)$ przybiera wartości nieujemne, to na objętość bryły obrotowej mamy wzór*

$$V = \pi \int_{t_1}^{t_2} y^2 \frac{dx}{dt} dt,$$

a na pole powierzchni obrotowej

$$S = 2\pi \int_{t_1}^{t_2} y \sqrt{\left(\frac{dx}{dt}\right)^2 + \left(\frac{dy}{dt}\right)^2} dt.$$

Objętość i pole powierzchni stożka

Przykład 19. Znaleźć objętość i pole powierzchni bocznej stożka o promieniu podstawy r i wysokości h .

Rozwiązanie. Stożek powstaje przy obrocie odcinka prostej o równaniu $y = \frac{r}{h}x$ dookoła osi Ox , rysunek 9.

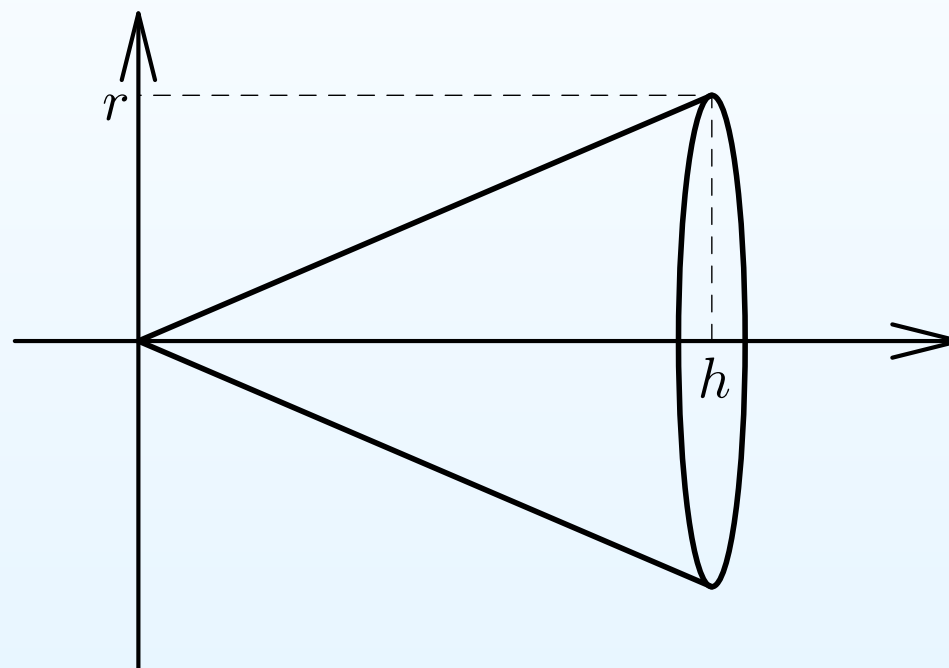
$$V = \pi \int_0^h \frac{r^2}{h^2} x^2 dx = \frac{\pi r^2 x^3}{3h^2} \Big|_0^h = \frac{\pi}{3} r^2 h,$$

$$S = 2\pi \int_0^h \frac{r}{h} x \cdot \sqrt{1 + \left(\frac{r}{h}\right)^2} dx = \frac{\pi r \sqrt{r^2 + h^2}}{h^2} x^2 \Big|_0^h = \pi r \sqrt{r^2 + h^2}.$$

□

Stożek

Rysunek 9:

Całkowanie stóp

Przykład 20. Producent samochodów osobowych ocenia, że roczna stopa przyrostu kosztu utrzymania produkowanego przezeń samochodu wyraża się wzorem

$$s(t) = 100 + 10t^2,$$

gdzie t oznacza wiek samochodu w latach, a $s(t)$ mierzone jest w zł/rok. Oblicz koszt utrzymania samochodu przez 3 lata (czyli $K(3)$).

Rozwiązanie.

$$K(3) = \int_0^3 s(t) dt = \int_0^3 (100 + 10t^2) dt = \left[100t + \frac{10}{3}t^3 \right]_0^3 = 300 + 90 = 390(\text{zł})$$

□

Całkowanie stóp

Przykład 21. Wiadomo, że w czasie akcji charytatywnych przyrost dochodu jest wolniejszy wraz z upływem czasu akcji. Inaczej mówiąc, stopa przyrostu dochodu maleje z czasem. Załóżmy, że stopa ta wyraża się wzorem

$$s(t) = -100t^2 + 20\,000,$$

i mierzona jest w zł/dzień. Czas t mierzony jest w dniach. Załóżmy, że stopa przyrostu kosztu akcji charytatywnej jest stała i równa 10 000 zł/dzień. Należy znaleźć:

1. czas trwania akcji, który daje maksymalny dochód,
2. wielkość tego dochodu,
3. koszt akcji,
4. zysk.

Całkowanie stóp

Rozwiązanie. • Akcję warto prowadzić do chwili, gdy stopa przyrostu dochodu zrówna się ze stopą kosztu.

- $-100t^2 + 20\,000 = 10\,000$
- $t = 10$

- Wielkość dochodu otrzymamy całkując stopę przyrostu dochodu od 0 do 10.

- $$D(10) = \int_0^{10} (-100t^2 + 20\,000) dt = \left[-\frac{100}{3}t^3 + 20\,000t \right]_0^{10} = 166\,666 \text{ zł.}$$

- Koszt akcji wyniesie $K(10) = 10 \cdot 10\,000 = 100\,000 \text{ zł.}$

- Zatem zysk po 10 dniach wyniesie $Z(10) = D(10) - K(10) = 66\,666 \text{ zł.}$

Użyteczność towaru

- Załóżmy, że popyt na pewien towar jest następującą funkcją ceny: $PP(c) = c^2 - 40c + 400$.
- Niech podaż tego towaru wyraża się następująco $PD(c) = 10c$.
- Cena równowagi wynosi $c = 10$ przy popycie równym 1000.
- Przez *użyteczność* towaru rozumiemy jego wartość przy cenie równowagi, czyli $U = 10 \cdot 100 = 1000$.
- Użyteczność towaru wynosi tyle, ile zapłacą za niego klienci.
- Jest to pole prostokąta o przeciwległych wierzchołkach w $(0, 0)$ i $(10, 100)$.

Nadwyżka użyteczności towaru

- Są klienci, którzy kupiliby towar po cenie wyższej od ceny równowagi.
- Dopiero przy cenie $c = 20 >$ popyt spada do 0.
- Pole pod wykresem funkcji popytu dla zakresu cen od 10 do 20 również reprezentuje *nadwyżkę użyteczności tego towaru*.
- Dla naszego przykładu:
  - $\int_{10}^{20} (c^2 - 40c + 400) dc = \left[\frac{1}{3}c^3 - 20c^2 + 400c \right]_{10}^{20} = 333.$
  - Zatem pełna użyteczność wyniesie $1000 + 333 = 1333.$